

ROLOPVATTINGEN EN ROLVERWACHTINGEN BIJ 17 TOT 21-JARIGEN TEN AANZIEN VAN CONDOOMGEBRUIK, INITIATIEFNEMEN EN MONDIGHEID BIJ SEKSUEEL CONTACT^o

A. Buysse en P. Van Oost*

In dit artikel wordt verslag gedaan van een onderzoek naar de rolopvattingen en -verwachtingen bij 230 jongeren tussen 17 en 21 jaar. Door middel van vragenlijsten, die klassikaal afgenomen werden, werden rolopvattingen en -verwachtingen ten aanzien van condoomgebruik, initiatiefnemen en mondigheid bij seksueel contact bevraagd, met als doel een seksistische trend dan wel een trend naar meer gelijke rolopvattingen te kunnen detecteren.

De belangrijkste resultaten van het onderzoek duiden aan dat jongeren er eerder gelijklopende rolopvattingen en -verwachtingen op na houden, al spreken jongens zich over het algemeen iets toleranter uit dan meisjes, en dit zowel naar zichzelf als naar meisjes toe. Een aantal verschillen konden we wel detecteren.

Meisjes hebben sterker de neiging zich aan de jongen aan te passen en hun eigen wensen buiten beschouwing te laten: ze vinden dat zij minder initiatief mogen nemen dan jongens. Jongens vinden nochtans dat meisjes meer initiatief mogen nemen, zelfs meer dan zijzelf. Ten aanzien van condoomgebruik zijn jongeren tolerant. Het lijkt iets meer acceptabel dat jongens zorgen voor condooms, terwijl meisjes mee(r) recht hebben om te beslissen over het gebruik ervan. Aandringen om geslachtsgemeenschap te hebben als de ander niet wil, wordt niet getolereerd; geslachtsgemeenschap weigeren wanneer men daar geen zin in heeft, kan eerder wel. Jongens vinden dat er meer mag aangedrongen worden, meisjes vinden dat er meer mag geweigerd worden. Jongeren staan positief ten aanzien van communicatie met de partner over seksualiteit. Meisjes lijken hierin iets meer te mogen dan jongens.

Vraagstelling

Het begrip rol kan omschreven worden als een samenhangend geheel van verwachtingen, opvattingen, anticipaties en gedragingen die kenmerkend zijn voor een sociale relatie tussen tenminste twee individuen (Visser e.a., 1983). Deelbegrippen zijn o.a. rolverwachting, rol-opvattingen en rolgedrag. Rolgedrag is datgene wat een individu in een bepaalde situatie doet of nalaat, een rolverwachting is datgene wat een individu volgens tenminste één ander individu in een bepaalde situatie behoort te doen of te laten en een rolopvatting is datgene wat een individu volgens zichzelf in een bepaalde situatie behoort te doen (Visser e.a., 1983). Volgens deze auteurs bestaan er twee soorten verwachtingen: normatieve verwachtingen (verwachtingen over hoe het gedrag er behoort uit te zien) en anticipaties (verwachtingen

* Drs. Ann Buysse, wetenschappelijk medewerker en Prof. Dr. Paulette Van Oost, hoogleraar, beiden verbonden aan de vakgroep gedragstherapie en psychologische begeleiding, Universiteit Gent. Onderzoeksgroep gedrag en gezondheid, Henri Dunantlaan 2, 9000 Gent, België.
o Dit onderzoek kwam tot stand in nauwe samenwerking met Dr. A. Geeraert en met de Centra voor Gezins- en Sexuele Opvoeding. Geaccepteerd voor publicatie 26 september 1993.

over hoe het gedrag er uit zal zien). Een rolopvatting is dan een normatieve opvatting van een roldrager ten aanzien van het eigen gedrag en een rolverwachting is een normatieve opvatting van een rolzender ten aanzien van het gedrag van een roldrager. In dit artikel beschrijven we de rolopvattingen ten aanzien van sekserollen in liefdesrelaties bij jongeren.

Onder sekserol wordt verstaan de wijze waarop men zich in een bepaalde cultuur 'als man' of 'als vrouw' behoort te gedragen (Buunk, 1983). De sociale rol die man en vrouw vervulden, was vroeger voornamelijk gebaseerd op hun geslacht. Geslachtsafhankelijk bestonden er specifieke verwachtingen zowel naar gedragingen als naar persoonlijkheidstrekken. Hierin komt echter verandering in de jaren '70, als vrouwen uit economische noodzaak en mede onder impuls van de vrouwenbeweging, hun intrede doen op de arbeidsmarkt. De trend naar buitenshuis werken van de gehuwde vrouw wordt geleidelijk aan gevolgd door een algemene goedkeuring ervan en het versoepelen van het rigide geslachtsgebonden rollenpatroon (Ross, Mirowsky, Huber, 1983). Ten aanzien van seksualiteit vonden Peplau e.a. (1977) dat het grootste deel van de individuen, zowel mannen als vrouwen, vrijere en meer gelijke rol-opvattingen en -verwachtingen hadden. Deze bevinding werd gerelativeerd wanneer de individuele rol-opvattingen en -verwachtingen vergeleken werden met de interactiepatronen in koppels. Onderzoek volgens deze laatste methode toont volgens de auteurs aan dat traditionele sekserollen nog steeds belangrijk zijn in het werkelijke gedrag van mannen en vrouwen, niettegenstaande hun opvattingen vrij tolerant en naar man en vrouw toe gelijklopend zijn. Volgens de auteurs hebben ruimere opvattingen ten aanzien van seksualiteit niets wezenlijk veranderd aan het basisscript voor seksuele interactie in koppels.

In onze cultuur schrijven sekserollen van oudsher voor dat de man de actieve, de vrouw de passieve rol vervult bij het leggen van contacten (Buunk, 1983). In onderzoek naar seksueel gedrag komen deze sekserollen inderdaad naar voren: bij de eerste geslachtsgemeenschap komt gezamenlijk initiatief, zo wijst onderzoek van Van Hove e.a. (1989) uit, slechts bij 50% van de Vlaamse jongeren voor. Meisjes lijken bij een eerste geslachtsgemeenschap hun rol meer als afwachtend te zien. Peplau e.a. (1977) spreken over positieve controle van de man en negatieve controle van de vrouw, waarbij de man aandringt op seksueel contact, terwijl de vrouw zich terughoudend opstelt en in ruil voor seksuele toenadering meer gebondenheid en geborgenheid vraagt.

Onderzoek naar de opvattingen met betrekking tot sekserollen bij initiatiefnemen, geeft een andere tendens aan: 66% van de mannen en 42% van de vrouwen zijn het in een studie van Buunk (1983) niet eens met de stelling dat het normaal is dat de man het initiatief neemt in de omgang met vrouwen. De verschillen in deze studies tussen opvattingen enerzijds en gedrag anderzijds zou de stelling kunnen bevestigen dat ruimere opvattingen niets veranderd hebben aan de seksuele interactie in koppels.

In het licht van de Aidspreventie is de vraag naar rolpatronen bij de aanschaf, het bij zich hebben, het voorstellen een condoom aan te doen bij seksueel contact en het weigeren van seksueel contact zonder condoomgebruik, belangrijk. Uit gedragsstudies blijkt dat de aanschaf van condooms een seksegebonden karakter heeft (Van Hove, 1989). Ross e.a. (1989) analyseerden en groepeerden in een beperkt onderzoek bij 101 jongeren, communicatief gedrag in interpersoonlijke situaties in relatie tot specifieke Aids gerelateerde communicatieve situaties. Uit deze studie bleek dat jongeren (gemiddelde leeftijd 15-16 jaar) communicatief Aidsgerelateerd gedrag (voorstellen een condoom te gebruiken, kopen van een condoom ...) relatief makkelijk vonden. De jongeren gaven aan dat het bij zich hebben van een condoom tot de minder spanningsvolle communicatieve gedragingen behoorde (een gemid-

delde van 2.05 op 5, waarbij een lage score een lage moeilijkheidsgraad aangeeft), terwijl het vragen naar een condoom in een drogisterij relatief meer spanning teweeg bracht (gemiddelde 2.64). Dit laatste lag in dezelfde orde als het weigeren van een verzoek aan iemand op wie je gesteld bent.

Communicatie over condooms wordt veelal onderzocht in termen van seksueel contact zonder condooms weigeren. Resultaten uit gedragsstudies tonen aan dat vrouwen eerder zeggen te zullen weigeren dan mannen (Van Hove e.a., 1989). Resultaten uit studies naar de moeilijkheid van communicatief gedrag, tonen aan dat seks weigeren als je partner geen condoom wil gebruiken in dezelfde orde van moeilijkheid ligt als vragen naar condooms in een drogisterij (gemiddelde 2.65 op 5) (Ross e.a., 1989). In een studie van O'Leary e.a. (1992) naar de waargenomen moeilijkheid van Aidsgerelateerd communicatief gedrag bij 923 studenten geeft 78% aan dat seks weigeren als de partner geen condoom wil gebruiken eerder makkelijk is.

Naast het kopen, het bij zich hebben, het elkaar aanreiken van condooms en het weigeren van een geslachtsgemeenschap worden in de literatuur ook andere aspecten van het (menselijk) gedrag rondom Aids besproken (zie o.m. Lawrence e.a., 1990; Ross e.a., 1989; O'Leary e.a., 1992). Zo gaven bijvoorbeeld jongens en meisjes in een onderzoek van Ross e.a. (1989) aan dat een partner vragen naar vroegere seksuele ervaringen of een nauwe vriend zeggen dat je nu geen seks wil, rond het gemiddelde lag qua moeilijkheidsgraad (gemiddelde 2.63). Dit gedrag was in moeilijkheid vergelijkbaar met het weigeren van een verzoek aan iemand die men graag mag. In het onderzoek van O'Leary e.a. (1992) gaf 48% van de studenten aan dat vragen naar het aantal voorgaande sekspartners relatief moeilijk was.

In dit artikel willen we de roloppvattingen en rolverwachtingen van jongvolwassenen nagaan met betrekking tot initiatief nemen, condoomgebruik en mondigheid bij seksueel contact.

Methode

Vragenlijst

Visser e.a. (1983) wijzen op een aantal methodologische aspecten bij de operationalisatie van rolverwachtingen en -opvattingen. Belangrijk is de omschrijving van een specifieke situatie, de richting en intensiteit, de concreetheid en gedetailleerdheid en het feit of de rolverwachting of -opvatting bestemd is voor één individuele roldrager of voor een groep.

Met betrekking tot de richting en intensiteit onderscheidt de auteur geboden en verboden. Roloopvattingen kunnen echter ook geoperationaliseerd worden zonder richting en intensiteit. In dit geval wordt gebruik gemaakt van de term "mogen". Met betrekking tot de bestemming voor één individuele roldrager of voor een groep, geeft de auteur het belang aan van rolverwachtingen en -opvattingen die tegelijkertijd op één roldrager en op een groep van roldragers betrekking hebben. Het zijn die rolverwachtingen en -opvattingen die op een vertegenwoordiger van een groep gericht zijn, zonder aan te geven om welk groepslid het gaat.

In ons onderzoek werden 12 rolverwachtingen (wat jongens denken ten aanzien van meisjes en wat meisjes denken ten aanzien van jongens) en 12 roloppvattingen (wat jongens denken ten aanzien van jongens en wat meisjes denken ten aanzien van meisjes) bevroegd: 3 rolverwachtingen en -opvattingen over initiatiefnemen bij seksueel contact, 3 over condoomgebruik, 2 over aandringen en weigeren van seksueel contact en 4 over communicatie over

seksualiteit (zie voor de operationalisering tabel 1 en 2. De vraag werd voor elke roloppvatting als volgt gesteld: "een jongen mag, respectievelijk een meisje mag ..."). De rolverwachtingen en -opvattingen werden geformuleerd in termen van "mogen" en dus zonder een specifieke richting of intensiteit aan te geven. Ze werden eveneens geformuleerd naar een vertegenwoordiger van een groep, met name "een jongen" respectievelijk "een meisje".

Voor elke rolverwachting en -opvatting konden de respondenten op een vijfpuntenschaal aangeven in hoeverre ze akkoord gingen (helemaal niet mee akkoord, eerder niet mee akkoord, soms wel/soms niet mee akkoord, eerder wel mee akkoord en helemaal wel mee akkoord. Hoe hoger de score, hoe meer men zich akkoord kon verklaren).

Respondenten

Dit onderzoek naar rolverwachtingen en -opvattingen is deel van een groter onderzoek dat onder meer de evaluatie omhelst van een Aidspreventiepakket van de Centra voor Geboortenregeling en Seksuele Opvoeding (C.G.S.O.) in de scholen. De resultaten die hier weergegeven worden, zijn gebaseerd op de gegevens uit de pre-metingen bij de jongeren die in 1991-'92 aan het programma deelnamen. We bereikten 13 klassen in 11 scholen (op één school na (Vrije net) allemaal Gemeenschapsscholen), wat resulteert in een totaal van 230 leerlingen, waarvan 98% tussen 17 en 21 jaar oud. Van de leerlingen waren 48% jongens en 52% meisjes, vrij gelijkmatig verdeeld over de verschillende onderwijsvormen in Vlaanderen (32% uit het Algemeen Secundair Onderwijs, 22% uit het Technisch Secundair Onderwijs, 21% uit het Beroeps Secundair Onderwijs en 25% uit het Hoger Onderwijs buiten de Universiteit).

Van de jongeren in ons onderzoek geeft 60% aan ervaring te hebben met geslachtsgemeenschap, voor 6% onder hen was dit een eenmalige ervaring. Van Hove e.a. (1989) vonden dat 50% van de Vlaamse 18-jarigen ervaring had met geslachtsgemeenschap. Op 19-jarige leeftijd is dit bij hogeschoolstudenten 55% (Buysse, 1990) en op 23-jarige leeftijd hebben 86% van de Vlaamse jongeren ervaring (Van Hove e.a., 1989). Het gevonden percentage seksueel actieve 17 tot 21-jarige jongeren ligt daarmee in de lijn van wat vanuit de Vlaamse literatuur kon worden verwacht. De gemiddelde leeftijd voor de eerste geslachtsgemeenschap is in ons onderzoek 16.5 jaar. In Nederlands onderzoek (Van Zessen & Sandfort, 1991) bij 18 tot 50 jarigen geven 71% van de mannen en 80% van de vrouwen aan dat ze op de leeftijd van 20 jaar coïtuservaring hadden. Bij de 18 tot 25 jarigen uit deze steekproef is de gemiddelde leeftijd bij de eerste geslachtsgemeenschap 17.2 jaar. De Vlaamse en Nederlandse gegevens zijn wellicht minder tegenstrijdig dan op het eerste gezicht kan gedacht worden: ten eerste is het zo dat in onze steekproef lang niet iedereen de leeftijd van 20 jaar bereikt heeft en dat met name de respondenten van 17, 18 en 19 jaar nog een aantal jaren hebben voor hun eerste coïtuservaring. Daarenboven wordt in het onderzoek van Van Zessen en Sandfort (1991) beschreven hoe de gemiddelde leeftijd bij de eerste geslachtsgemeenschap daalt met de tijd en lijken de gegevens uit ons onderzoek deze trend te bevestigen. Ons onderzoek gebeurde immers ruim twee jaar later dan voornoemd Nederlands onderzoek.

Het lijkt er dus op dat de respondenten, zowel naar demografische karakteristieken als naar seksueel gedrag, niet afwijkend zijn ten aanzien van een ruimere populatie jongvolwassenen in vorig onderzoek.

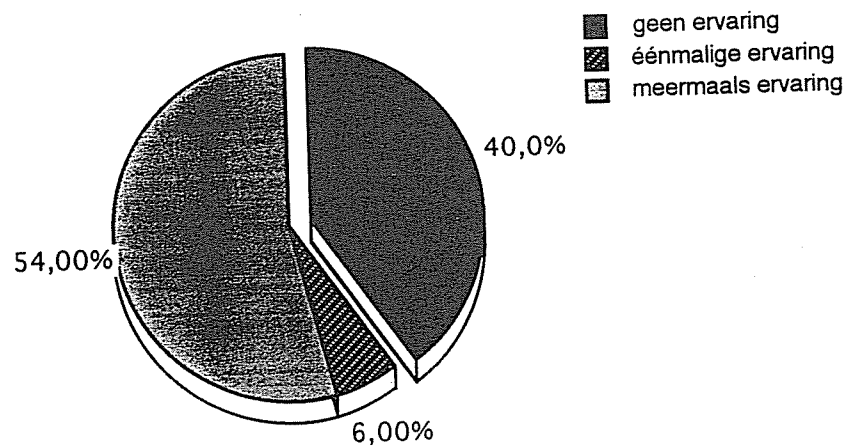
Resultaten

Rolopvattingen en rolverwachtingen ten aanzien van initiatief nemen

Een eerste groep rolopvattingen betreft het mogen initiatief nemen. Zonder differentiatie te maken naar geslacht blijkt dat jongeren hierin gematigd tolerant zijn. Ze spreken zich neutraal tot licht positief uit ten aanzien van mogen initiatief nemen [onmiddellijk mogen laten merken dat zij een oogje op iemand hebben, iemand mogen vragen om hun liefje te worden en mogen voorstellen om samen naar bed te gaan (respectievelijke gemiddelden 3.7, 3.6 en 3.4, tabel 1; respectievelijke standaarddeviaties 1.3, 1.2, 1.1)].

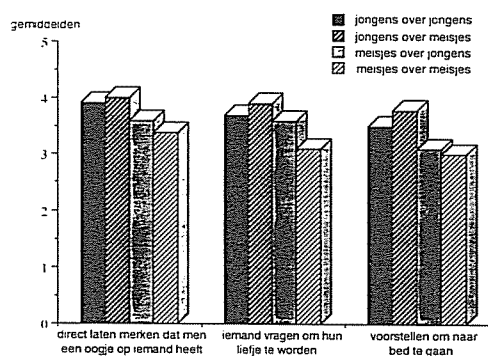
Jongeren maken in het mogen initiatief nemen globaal genomen weinig onderscheid tussen wat jongens respectievelijk meisjes mogen (tabel 1); toch spreken ze zich toleranter uit ten aanzien van jongens bij het iemand vragen om hun liefje te worden dan ten aanzien van meisjes ($z = -.25$, $p < 0.05$). Bij een uitsplitsing naar wat jongens vinden en wat meisjes vinden ten aanzien van beide seksen (tabel 2), blijkt dat dit verschil vooral te wijten is aan het feit dat meisjes vinden dat zichzelf minder iemand mogen vragen om hun liefje te worden dan dat jongens dit voor meisjes vinden ($z = 4.9$, $p < 0.0005$).

Jongens spreken zich met betrekking tot initiatief nemen over het algemeen toleranter uit dan meisjes en dit zowel naar zichzelf toe als naar meisjes toe. Jongens vinden dat zijzelf significant meer direct mogen laten merken dat ze een oogje op iemand hebben en dat zij significant meer mogen voorstellen om samen naar bed te gaan, dan dat de meisjes dit voor jongens vinden (respectievelijk $z = 2.5$, $p < 0.05$ en $z = 3.0$, $p < 0.005$), maar evengoed geldt dat jongens significant meer akkoord gaan met de stellingen dat meisjes direct mogen laten merken dat ze een oogje op iemand hebben en dat meisjes mogen voorstellen om samen naar bed te gaan, dan dat meisjes dit voor zichzelf vinden (respectievelijk $z = 4.8$, $p < 0.0005$ en $z = 5.1$, $p < 0.0005$). Voor de drie rolopvattingen in verband met initiatief nemen geldt trouwens dat de rolverwachting van jongens naar meisjes het meest tolerant is, daarna komt de rolopvatting van jongens, de rolverwachting van meisjes naar jongens en als laatste de rolopvatting van meisjes.

Figuur 1. Ervaring met geslachtsgemeenschap bij 17 tot 21-jarigen

Ideën bij 17 tot 21-jarigen over condoomgebruik 133

Figuur 2. Rolopvattingen en -verwachtingen t.a.v. initiatiefnemen bij seksueel contact

Tabel 1. Verschil in rolopvattingen voor jongens en meisjes

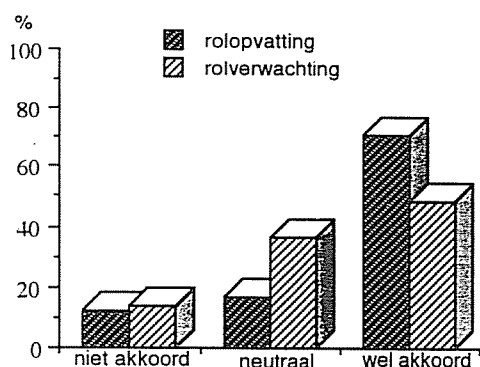
	gemid- delde op 5	hoger voor man n	hoger voor vrouw n	gelijk n	Z
1 direct laten merken dat men een oogje op iemand heeft	3.7	34	29	148	-.86
2 iemand vragen om zijn liefde te worden	3.7	46	30	134	-2.5*
3 voorstellen om samen naar bed te gaan	3.3	32	50	127	-1.5
4 aandringen om samen naar bed te gaan als de ander nee zegt	3.4	10	46	155	-4.4†
5 weigeren intiem seksueel contact te hebben als men dat zelf niet wil	1.4 1.7	20	39	151	-1.3
6 een condoom bij zich hebben	4.3 4.4	81	11	116	-6.3†
7 vragen om een condoom te gebruiken	4.5 4.0	16	36	159	-2.7°
8 vragen of de ander reeds seksuele ervaring heeft	4.6 4.7	26	46	139	-2.0*
9 vragen aan de ander wat seksuele voorkeuren zijn, wat die graag heeft	3.8 3.9	27	43	141	-2.2*
10 zeggen wat men graag heeft	3.9 4.0	21	46	143	-2.7*
11 bij het vrijen laten merken dat men iets niet fijn vindt	4.1 4.2	19	47	145	-2.6
12 intiem seksueel contact weigeren als de ander geen condoom wil gebruiken	4.0 4.2	74	51	58	-4.6°
	4.4 4.7				

*significant op het p<.05 niveau, °significant op het p<.005 niveau en † significant op het p<.0005 niveau.

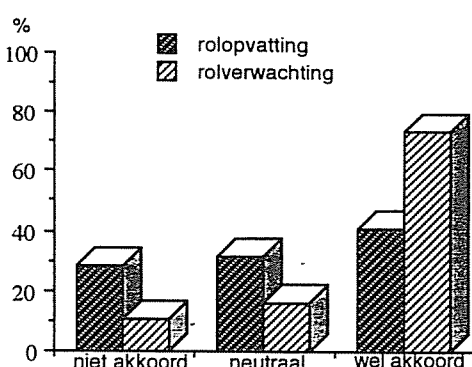
Tabel 2. Rolopvattingen ten aanzien van jongens door jongens en meisjes

	gemiddelde op 5 voor jongens	gemiddelde op 5 voor meisjes	Z	p
1 direct laten merken dat men een oogje op iemand heeft				
jongen	3.9	3.6	2.5	.05
meisje	4.0	3.4	4.8	.0005
2 iemand vragen om zijn liefde te worden				
jongen	3.7	3.6	0.5	n.s.
meisje	3.9	3.1	4.9	.0005
3 voorstellen om samen naar bed te gaan				
jongen	3.5	3.1	3.0	.005
meisje	3.8	3.0	5.1	.0005
4 aandringen om samen naar bed te gaan als de ander neen zegt				
jongen	1.6	1.3	3.1	.005
meisje	2.0	1.5	3.1	.005
5 weigeren intiem seksueel contact te hebben als men dat zelf niet wil				
jongen	4.0	4.6	-3.7	.0005
meisje	4.1	4.6	-3.0	.005
6 een condoom bij zich hebben				
jongen	4.5	4.5	0.2	n.s.
meisje	4.2	3.8	2.2	.05
7 vragen om een condoom te gebruiken				
jongen	4.5	4.6	-1.2	n.s.
meisje	4.7	4.7	-0.2	n.s.
8 vragen of de ander reeds seksuele ervaring heeft				
jongen	3.7	3.8	-0.6	n.s.
meisje	3.9	4.0	-0.4	n.s.
9 vragen aan de ander wat seksuele voorkeuren zijn				
jongen	3.8	4.0	-1.1	n.s.
meisje	4.1	4.0	0.3	n.s.
10 zeggen wat men graag heeft				
jongen	3.9	4.2	-2.3	.05
meisje	4.3	4.2	0.6	n.s.
11 bij het vrijen laten merken dat men iets niet fijn vindt				
jongen	3.9	4.1	-1.9	n.s.
meisje	4.1	4.3	-1.3	n.s.
12 intiem seksueel contact weigeren zonder condoomgebruik				
jongen	4.2	4.5	-2.2	.05
meisje	4.6	4.7	-1.5	n.s.

De vrij grote standaarddeviaties wijzen op een grote spreiding en dus op een heterogeen antwoordpatroon. Als we het percentage jongeren bekijken dat zich negatief, neutraal of positief opstelt ten aanzien van het mogen initiatief nemen, worden een aantal verschillen tussen rolopvattingen en rolverwachtingen duidelijk (zie hiervoor figuur 3 en 4). De rolopvattingen van jongens ten aanzien van zichzelf en de rolverwachtingen van meisjes ten aanzien van jongens, tonen een aparte verdeling, ook al is er tussen de respectievelijke gemiddelden weinig verschil. Meer jongens spreken zich positief uit over het mogen initiatief nemen van jongens, terwijl meer meisjes een eerder neutrale houding aannemen (figuur 3). Ten aanzien van initiatiefname door meisjes krijgen we een omgekeerd patroon: meer jongens hebben een positieve rolverwachting, terwijl meer meisjes een negatieve of neutrale rolopvatting hebben (figuur 4).

Figuur 3. Rolopvattingen en rolverwachtingen ten aanzien van initiatiefname door jongens

Figuur 4. rolopvattingen en rolverwachtingen ten aanzien van initiatiefname door meisjes

Rolopvattingen en rolverwachtingen ten aanzien van condoomgebruik

Globaal genomen stellen jongeren zich ten aanzien van condoomgebruik tolerant op: de gemiddelde jongere kan zich eerder tot helemaal akkoord verklaren met de stelling dat men een condoom bij zich mag hebben, dat men mag vragen een condoom te gebruiken en dat men intiem seksueel contact mag weigeren als de ander geen condoom wil gebruiken (respectievelijke gemiddelden 4.3, 4.6 en 4.5, tabel 1; respectievelijke standaarddeviaties 1.2, 0.9, 1.0).

Ten aanzien van het bij zich hebben van een condoom spreekt de totale groep zich toleranter uit naar jongens dan naar meisjes ($z=-6.3$, $p<0.0005$, tabel 1), terwijl meisjes dan weer meer mogen vragen om een condoom te gebruiken dan dat jongens dit mogen ($z=-2.7$, $p<0.05$, tabel 1) en ook meer dan jongens intiem seksueel contact mogen weigeren als de ander geen condoom wil gebruiken ($z=-4.6$, $p<0.005$, tabel 1). Het lijkt alsof volgens de totale groep, jongens verantwoordelijk zijn voor het zorgen voor een condoom, maar dat meisjes mee(r) recht hebben om te beslissen over het gebruik ervan.

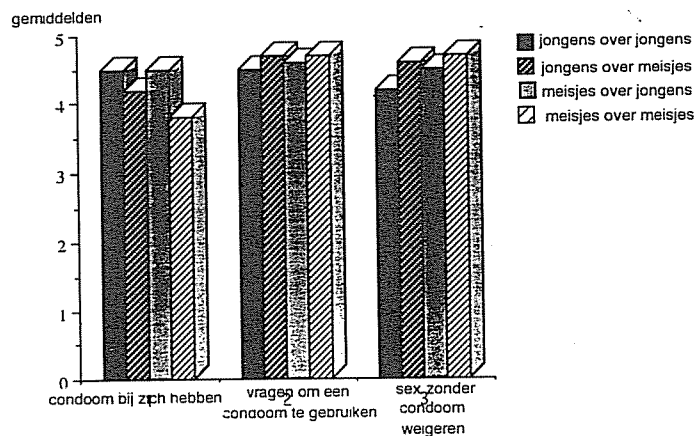
Opvallend bij het uitsplitsen naar wat jongens respectievelijk meisjes vinden voor beide seksen in verband met condoomgebruik, is dat er in de visie van jongens en meisjes geen verschil is in wat jongens mogen ten aanzien van het bij zich hebben van een condoom ($z=0.2$, niet significant, tabel 2). Er is wel een verschil in wat meisjes mogen volgens jongens en meisjes: jongens spreken zich immers toleranter uit ten aanzien van meisjes dan meisjes ten aanzien van zichzelf ($z=2.2$, $p<0.05$, tabel 2). Jongens maken minder onderscheid tussen wat meisjes mogen en wat zijzelf mogen met betrekking tot het bij zich hebben van een condoom dan meisjes.

Volgens de totale groep jongeren mogen meisjes meer intiem seksueel contact zonder condoomgebruik weigeren dan dat jongens dit mogen. Dit verschil is voornamelijk te wijten aan de perceptie van de jongens. Jongens vinden voor zichzelf dat ze minder intiem seksueel contact zonder condoomgebruik mogen weigeren dan dat ze dit voor meisjes vinden ($z=-2.2$, $p<0.05$, tabel 2). Meisjes maken dit verschil ook (vinden ook dat zijzelf meer mogen weigeren dan dat jongens dat mogen), maar het verschil is veel kleiner en niet statistisch significant. De trend is dus dat jongeren over het algemeen vinden dat seksueel contact zonder condoomgebruik mag geweigerd worden. Wanneer evenwel een meisje bij intiem seksueel contact geen condoom wil gebruiken, mag de jongen minder weigeren dan dat een meisje mag wei-

geren wanneer een jongen in deze situatie geen condoom wil gebruiken. Vooral jongens denken hier zo over en zij zijn dus naar zichzelf toe het minst tolerant.

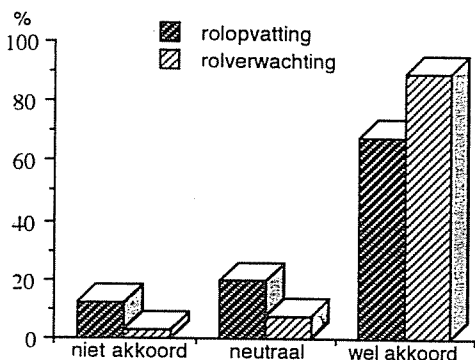
Volgens de totale groep jongeren mogen meisjes meer vragen om een condoom te gebruiken dan dat jongens dit mogen. Opgesplitst naar wat meisjes en jongens ten aanzien van de beide seksen vinden, is dezelfde trend merkbaar als bij het weigeren van seks zonder condoomgebruik: jongens zijn het minst tolerant ten aanzien van zichzelf en vinden dat meisjes meer mogen vragen om een condoom te gebruiken dan dat zijzelf dit mogen en meisjes maken dit onderscheid ook, zij het minder en niet statistisch significant.

Samengevat kunnen we stellen dat een condoom bij zich hebben, seks zonder condoomgebruik weigeren en vragen om een condoom te gebruiken kan in de visie van zowel jongens als meisjes. Meisjes zijn toleranter ten aanzien van jongens dan ten aanzien van zichzelf met betrekking tot het bij zich mogen hebben van een condoom, terwijl jongens dit onderscheid niet maken. Jongens vinden dat meisjes meer recht hebben om seks zonder condoomgebruik te weigeren en te vragen om een condoom te gebruiken dan dat jongens dat voor zichzelf vinden. Meisjes maken dit onderscheid ook, zij vinden ook dat zijzelf meer mogen dan dat jongens mogen, maar het sekse-onderscheid is kleiner en bovendien niet statistisch significant.

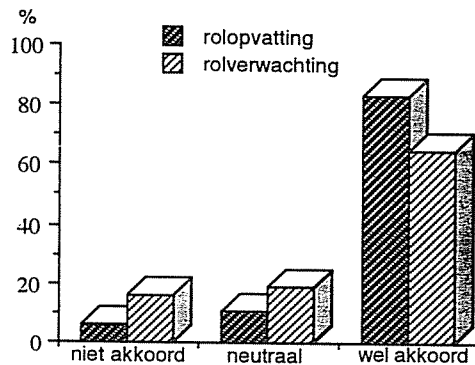

Figuur 5. Rolopvattingen en -verwachtingen ten aanzien van condoomgebruik

Opnieuw duiden de grote standaardafwijkingen op een heterogeen antwoordpatroon. Bij uitsplitsing naar het percentage jongeren dat zich positief, negatief of neutraal uitspreekt, worden opnieuw een aantal verschillen duidelijk (zie figuur 6 en 7). Meer meisjes hebben een positieve rolverwachting ten aanzien van condoomgebruik door jongens, terwijl meer jongens een negatieve of neutrale rolopvatting hebben ten aanzien van hun eigen condoomgebruik (figuur 6). Ten aanzien van de meisjes zien we dat meer meisjes een positieve rolopvatting hebben ten aanzien van hun eigen condoomgebruik terwijl meer jongens een negatieve of neutrale rolverwachting hebben ten aanzien van het condoomgebruik van meisjes (figuur 7).

Figuur 6. Rolopvattingen en rolverwachtingen ten aanzien van condoomgebruik door jongens

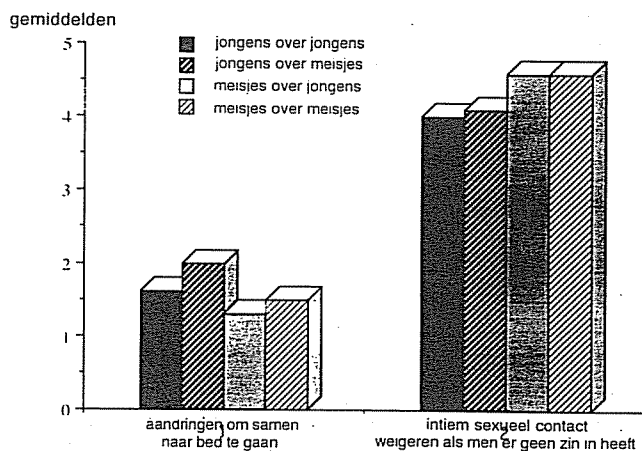

Figuur 7. Rolopvattingen en rolverwachtingen ten aanzien van condoomgebruik door meisjes

Rolopvattingen en rolverwachtingen ten aanzien van geslachtsgemeenschap weigeren en aandringen

Twee rolopvattingen en -verwachtingen betreffen het aandringen om naar bed te gaan als de ander neen zegt enerzijds en het weigeren om naar bed te gaan als men er geen zin in heeft anderzijds. Aandringen wordt gemiddeld genomen eerder niet tot helemaal niet getolereerd (gemiddelde 1.5, standaardafwijking 0.5), weigeren kan eerder wel (gemiddelde 4.3, standaardafwijking 0.7). Volgens de totale groep jongeren mogen meisjes meer aandringen om samen naar bed te gaan dan jongens ($z=-6.3$, $p<0.0005$, tabel 1). Voor het weigeren om naar bed te gaan als men er geen zin in heeft, maken de jongeren geen verschil naar jongens en naar meisjes toe ($z=-1.3$, niet significant, tabel 1).

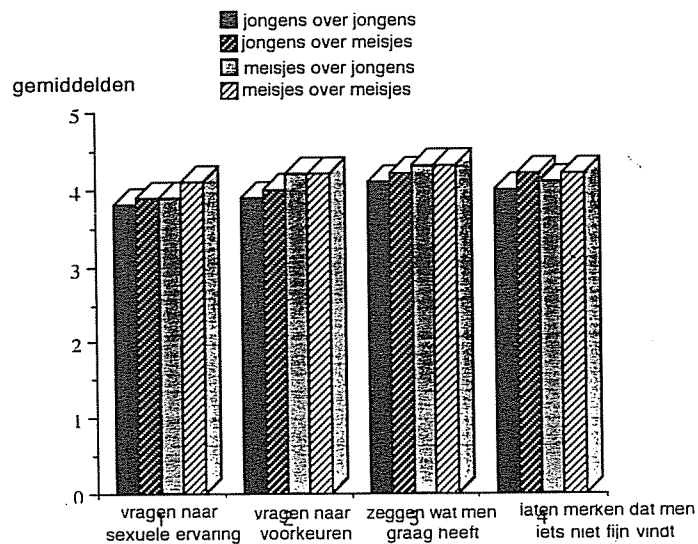
Bij uitsplitsing naar wat jongens en meisjes zeggen voor beide seksen, valt op dat jongens toleranter zijn in het aandringen om samen naar bed te gaan en dit zowel naar zichzelf ($z=3.1$, $p<0.005$, tabel 2) als naar meisjes ($z=3.1$, $p<0.005$, tabel 2) en dat meisjes toleranter zijn in het weigeren als men er geen zin in heeft en dit ook naar zichzelf ($z=-3.0$, $p<0.005$, tabel 2) en naar jongens toe ($z=-3.7$, $p<0.0005$, tabel 2).

Figuur 8. Rolopvattingen en -verwachtingen ten aanzien van aandringen en weigeren bij seksueel contact

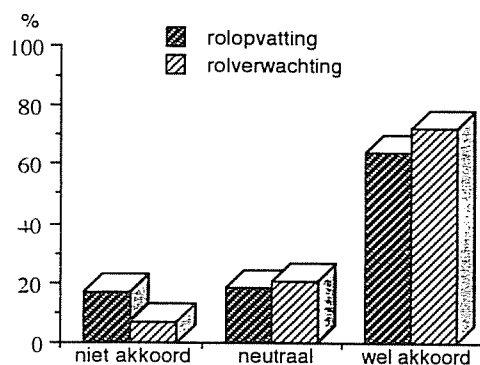
Rolopvattingen en rolverwachtingen ten aanzien van mondigheid bij seksueel contact

Een laatste groep rolopvattingen en rolverwachtingen betreft de mogelijke communicatie omtrent seksuele ervaring, seksuele voorkeuren, wat men graag heeft en wat men niet fijn vindt. Gemiddeld genomen kunnen de respondenten zich eerder wel akkoord verklaren met deze stellingen. Bij alle vier de stellingen spreken de jongeren zich licht toleranter uit ten aanzien van meisjes dan ten aanzien van jongens (respectievelijk $z=-2.0$, -2.2 , -2.7 en -2.6 , $p<0.05$, tabel 1). Wanneer opgesplitst wordt naar hoe jongens en hoe meisjes denken ten aanzien van beide seksen, valt op hoe weinig significante verschillen er zijn. Op uitzondering van zeggen wat men graag heeft, waarbij meisjes zich toleranter uitspreken ten aanzien van jongens dan jongens ten aanzien van zichzelf ($z=-2.3$, $p<0.05$, tabel 2), spreken jongens en meisjes zich niet verschillend uit ten aanzien van zichzelf en de andere sekse.

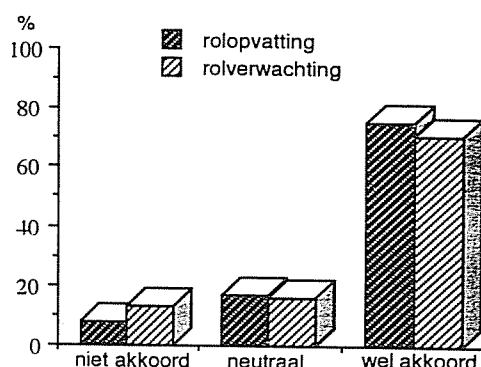

Figuur 9. Rolopvattingen en -verwachtingen ten aanzien van communicatie bij seksueel contact

Wanneer we opsplitsen naar het percentage respondenten dat zich negatief, positief of neutraal uitspreekt ten aanzien van mondigheid bij seksueel contact, zien we enkele kleine verschillen (zie figuur 10 en 11). Meer meisjes hebben een positieve rolverwachting ten aanzien van mondigheid bij seksueel contact naar jongens toe, terwijl meer jongens een negatieve rolopvatting hebben ten aanzien van hun mondigheid bij seksueel contact (figuur 10). Ten aanzien van mondigheid bij seksueel contact bij meisjes zijn de verschillen tussen rolopvattingen en rolverwachtingen zeer klein (figuur 11).

Figuur 10. Rolopvattingen en rolverwachtingen ten aanzien van communicatie door jongens

Figuur 11. Rolopvattingen en rolverwachtingen ten aanzien van communicatie door meisjes

Discussie

Globaal genomen houden jongeren er ten aanzien van seksualiteit eerder vrije opvattingen op na. Met uitzondering van aandringen bij seksueel contact als de ander neen zegt, kan er veel: ze mogen initiatief nemen, een condoom bij zich hebben en gebruiken en mondig zijn bij seksueel contact. De rolopvattingen en -verwachtingen voor man en vrouw zijn globaal genomen vrij gelijkend te noemen, al spreken jongens zich over het algemeen wel iets toleranter uit dan meisjes en dit zowel naar zichzelf als naar meisjes toe. Er zijn wel een aantal verschillen tussen wat jongens en meisjes mogen, maar deze zijn, hoewel statistisch significant, eerder klein en moeten dus met grote omzichtigheid geïnterpreteerd worden.

Ten aanzien van initiatief nemen bij seksueel contact spreken jongeren zich gematigd tolerant uit. In de totale groep respondenten vinden we weinig verschillen ten aanzien van jongens en meisjes. Jongens mogen iets meer iemand vragen om hun liefde te worden, maar dit is vooral zo omdat meisjes vinden dat zichzelf minder initiatief mogen nemen dan dat jongens dit voor meisjes vinden. Uitsplitsing naar het aantal positieve, neutrale en negatieve rolopvattingen en -verwachtingen leert ons dat nogal wat meisjes hun rol in de initiatiefname als afwachtend lijken te zien, maar deze uitsplitsing leert ook dat nogal wat meisjes zich negatief of neutraal uitspreken ten aanzien van initiatiefname door jongens. Het klassieke rolpatroon van de actieve man en de passieve vrouw vinden we dus niet terug, het is veeleer zo dat onafhankelijk wie het initiatief neemt, jongens zich iets toleranter uitspreken dan meisjes.

Jongeren zijn tolerant ten aanzien van condoomgebruik. Er is een licht verschil tussen wat jongens en meisjes mogen volgens de totale groep jongeren: jongens mogen meer een condoom bij zich hebben, terwijl meisjes mee(r) recht hebben om te beslissen over het gebruik ervan. Uitsplitsing naar de geslachten en het aantal positieve, neutrale en negatieve rolverwachtingen en -opvattingen geeft de volgende trend aan: het op zak hebben van een condoom lijkt voor meisjes een seksegebonden karakter te hebben (iets wat jongens meer mogen doen), terwijl dit voor jongens niet zo is. Ten aanzien van het weigeren van seksueel contact zonder condoom geven gedragsstudies aan (zie Van Hove e.a., 1989) dat vrouwen meer geneigd zijn te weigeren dan mannen. Dit is ook de trend in de rolopvattingen en rol-

verwachtingen: zowel meisjes als jongens geven in ons onderzoek aan dat meisjes meer mogen weigeren dan jongens.

Aandringen om geslachtsgemeenschap te hebben als de ander niet wil, wordt eerder niet tot helemaal niet getolereerd; geslachtsgemeenschap weigeren wanneer men daar geen zin in heeft, kan eerder wel. Opvallend is wel dat jongens vinden dat er meer mag aangedrongen worden, terwijl meisjes vinden dat er meer mag geweigerd worden.

Jongeren spreken zich positief uit ten aanzien van communicatie over seksualiteit met een partner (vragen naar seksuele ervaring, vragen naar seksuele voorkeuren, zeggen wat men graag heeft en laten merken dat men iets niet fijn vindt). De jongeren spreken zich toleranter uit ten aanzien van meisjes dan ten aanzien van jongens. Globaal zijn er in de rolopvattingen met betrekking tot communicatie over seksualiteit weinig verschillen in hoe jongens, respectievelijk meisjes zich uitspreken ten aanzien van jongens en meisjes.

De resultaten van ons onderzoek tonen aan dat jongeren tolerant zijn ten aanzien van initiatief nemen, condoomgebruik en mondigheid bij seksueel contact. In de inleiding wezen we er echter op dat niettegenstaande de opvattingen van jongeren eerder vrij en naar man en vrouw toe gelijklopend zijn, traditionele sekserollen nog belangrijk zijn in het werkelijke gedrag van mannen en vrouwen. De bevindingen van deze studie en de gegevens uit de literatuur zouden deze stelling kunnen bevestigen, maar in volgend onderzoek zal de relatie tussen opvattingen en verwachtingen enerzijds en gedrag anderzijds nader moeten bekeken worden.

Summary

Sexrole attitudes of 17 to 21 years old youngsters towards condom use, taking initiative and verbal assertiveness in sexual contacts

The aim of this study was to investigate sexrole attitudes in 230 youngsters between 17 and 21 years old and to detect either an egalitarian or sexist trend. The adolescents and young adults were given questionnaires on sex role attitudes towards condom use, taking initiative and verbal assertiveness in sexual contact.

Generally, adolescents and young adults expressed themselves as quite permissive and egalitarian. However, some differences between boys and girls were found. Girls generally had a stronger tendency to fit in with the wishes of their partners; they think they're less allowed to take initiative compared with boys. Boys think girls can take more initiative compared with themselves.

As far as condom use is considered, it seems more acceptable for boys to have a condom with them, girls are more allowed to decide whether condoms are used.

Insistance on sexual intercourse when the partner refuses, is not tolerated; refusal of sexual intercourse if the partners won't use a condom, seems acceptable.

Literatuur

- Buunk, B. (1983). Sekserollen in intieme relaties. In: A.Ph. Visser, E. van de Vliert, E.J.H. ter Heine en J.A.M. Winnubst (red.). *Rollen. Persoonlijke en sociale invloeden op het gedrag*. Boom Meppel, Amsterdam.
- Buysse, A. (1990). *Seksueel risicogedrag in relatie tot Aids: een onderzoek naar gedragsdeterminanten bij tweedejaarsstudenten hoger onderwijs, met implicaties voor beïnvloedingsstrategieën*. Ongepubliceerde licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent.
- Hove, van E., N. Knops, S. Nieuwinckel en E. Poppe (1989). Jongeren en Aids. Eindrapport van een onderzoek in opdracht van het staatssecretariaat voor volksgezondheid, Universiteit Antwerpen.
- Lawrance, L., S.R. Levy en L. Rubinson (1990). Self-efficacy and AIDS prevention for pregnant teens. *Journal of School Health*, 60: 19-24.

Ideën bij 17 tot 21-jarigen over condoomgebruik 141

- O'Leary, A., F. Goodhart, L. Jemmott en D. Boccher-Lattimore (1992). Predictors of Safer Sex on the College Campus: A social cognitive theory analysis. *Journal of American College Health*, 40: 254-263.
- Peplau, L.A., Z. Rubin en Ch.T. Hill (1977). Sexual intimacy in dating relationship. *Journal of Social Issues*, 33: 86-109.
- Ross, M.W., C. Caudle en J. Taylor (1989). A preliminary study of social issues in AIDS prevention among adolescents. *Journal of School Health*, 59: 308-311.
- Ross, C., J. Mirowsky en J. Huber (1983). Dividing work, sharing work and in-between: marriage patterns and depression. *American Sociological Review*, 38: 809-823.
- Visser, A.Ph., E. van de Vliert, E.J.H. ter Heine en J.A.M. Winnubst (red.) (1983). *Rollen. Persoonlijke en sociale invloeden op het gedrag*. Boom Meppel, Amsterdam.
- Zessen, van G. en Sandfort (red.) (1991). *Seksualiteit in Nederland; seksueel gedrag, risico en preventie van AIDS*. Swets & Zeitlinger, Amsterdam/Lisse.